

УДК 376.54:37.011.33

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.29>

Лілія КОВРІГІНА

кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, вул. Михайлівська, 15, м. Житомир, Україна, 10014

ORCID: 0000- 0002- 6008- 7211

Бібліографічний опис статті: Коврігіна, Л. (2025). Шляхи налагодження ефективної співпраці вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому просторі. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 211–217, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.29>

ШЛЯХИ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Стаття має на меті розкриття теоретико-методичних засад та визначення практичних шляхів налагодження ефективної партнерської взаємодії між учителем і асистентом вчителя в умовах інклюзивного освітнього простору. У дослідженні обґрунтовано важливість такої співпраці як ключової умови для успішного навчання та соціалізації учнів з особливими освітніми потребами (ООП) та доведено, що спільна робота двох педагогів є основою для індивідуалізації освітнього процесу та створення підтримуючого середовища, яке сприяє всебічному розвитку особистості.

Методологія. У роботі використано комплексний підхід, що поєднує теоретичні та емпіричні методи дослідження. Проведено аналіз наукової та методичної літератури з питань інклюзивної освіти, педагогічного партнерства, командної взаємодії. Використано методи узагальнення та систематизації для виокремлення ключових принципів ефективної співпраці. На основі емпіричного досвіду інклюзивних закладів освіти та власних спостережень розроблено практичні рекомендації та моделі налагодження взаємодії. Застосовано методи моделювання для обґрунтування перспективних напрямків розвитку партнерства, зокрема, спільного викладання. Визначено та проаналізовано низку потенційних бар'єрів на шляху до ефективної взаємодії.

Науковою новизною вважаємо той факт, що нами вперше було обґрунтовано та систематизовано ключові принципи налагодження партнерства між учителем та асистентом вчителя. Також визначено та описано конкретні шляхи вдосконалення їхньої співпраці, що виходять за межі традиційного розподілу ролей, включаючи вдосконалення професійної підготовки, покращення комунікації та адвокацію системних змін. Запропоновано авторський підхід до використання моделей спільного викладання в українських реаліях, адаптований до потреб закладів загальної середньої освіти. Розкрито роль асистента вчителя як повноцінного педагогічного партнера, що сприяє не лише адаптації, а й активній соціалізації учня з ООП.

Висновки. Ефективна співпраця вчителя та асистента вчителя є невід'ємною складовою успішного функціонування інклюзивного класу. Її налагодження вимагає дотримання принципів взаємоповаги, чіткої комунікації та спільного планування. Використання різних моделей спільного викладання дозволяє забезпечити індивідуальну підтримку кожному учневі, що сприяє досягненню високих освітніх результатів. Розвиток партнерства вимагає спеціалізованої підготовки обох фахівців, їх готовності до командної роботи та постійного професійного зростання. Визначені шляхи є основою для подальшого вдосконалення системи інклюзивної освіти в Україні.

Ключові слова: інклюзивна освіта, асистент вчителя, педагогічне партнерство, спільне викладання, учні з ООП.

Liliia KOVRIHINA

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Municipal Institution "Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education" of the Zhytomyr Regional Council, Mykhailivska str., 15, Zhytomyr, Ukraine, 10014

ORCID: 0000-0002-6008-7211

To cite this article: Kovrihina, L. (2025). Shliakhy nalahodzhennia efektyvnoi spivpratsi vchytelia ta asystenta vchytelia v inkliuzyvnomu osvithnomu prostori [Ways to establish effective cooperation between a teacher and a teacher's assistant in the inclusive educational space]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 5, 211–217, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.29>

WAYS TO ESTABLISH EFFECTIVE COOPERATION BETWEEN TEACHER AND TEACHER ASSISTANT IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE

Purpose. To reveal the theoretical and methodological foundations and identify practical ways to establish effective partnership interaction between a teacher and a teacher's assistant in an inclusive educational environment. The article aims to substantiate the importance of such collaboration as a key condition for the successful learning and socialization of students with special educational needs (SEN). The research also seeks to prove that the joint work of two educators is the basis for individualizing the learning process and creating a supportive environment that contributes to the comprehensive development of a student's personality.

Methodology. The study employs a comprehensive approach that combines theoretical and empirical research methods. The analysis of scientific and methodological literature on inclusive education, pedagogical partnership, and team interaction was conducted. The methods of generalization and systematization were used to identify key principles of effective collaboration. Based on the empirical experience of inclusive educational institutions and personal observations, practical recommendations and models for establishing interaction were developed. The methods of modeling were applied to substantiate promising directions for the development of partnership, particularly in co-teaching. A number of potential barriers to effective interaction were identified and analyzed.

Scientific Novelty. The study substantiates and systematizes the key principles for establishing a partnership between a teacher and a teacher's assistant. It identifies and describes specific ways to improve their cooperation, going beyond the traditional division of roles, including enhancing professional training, improving communication, and advocating for systemic changes. The article proposes an original approach to using co-teaching models in the Ukrainian context, adapted to the needs of general secondary education institutions. It reveals the role of a teacher's assistant as a full-fledged pedagogical partner who contributes not only to the student's adaptation but also to their active socialization.

Conclusions. Effective collaboration between a teacher and a teacher's assistant is an integral part of a successful inclusive classroom. Its establishment requires adherence to the principles of mutual respect, clear communication, and joint planning. The use of various co-teaching models makes it possible to provide individual support to each student, contributing to high educational outcomes. The development of this partnership requires specialized training for both specialists, their readiness for teamwork, and continuous professional growth. The identified ways are the basis for the further improvement of the inclusive education system in Ukraine.

Key words: inclusive education, teacher's assistant, pedagogical partnership, co-teaching, students with special educational needs.

Актуальність проблеми. Сучасна українська освіта все більше орієнтується на принципи інклюзії, визнаючи право кожної дитини на повноцінну участь в освітньому процесі, незалежно від її індивідуальних особливостей. В умовах зростаючої кількості учнів з особливими освітніми потребами (ООП) в закладах загальної середньої освіти, ключову роль у забезпеченні їх успішної інтеграції, розвитку та навчання відіграє ефективна співпраця між педагогічними працівниками. Одним з найважливіших аспектів такої співпраці є партнерство між учителем класу та асистентом вчителя.

Співпраця вчителя та асистента вчителя – це ключовий елемент для створення ефективного та інклюзивного освітнього середовища. Це партнерство, де кожен виконує свою унікальну роль, але їхні дії взаємодоповнюють одна одну, щоб найкраще задовольнити потреби учнів. Головна мета такої співпраці – покращити освітній процес, забезпечити індивідуальну підтримку дітям, особливо з особливими освітніми потребами, та зменшити навантаження на вчителя.

Досвід багатьох країн світу та результати наукових досліджень переконливо свідчать, що злагоджена та професійна взаємодія вчи-

теля та асистента вчителя значно підвищує якість навчання для всіх учнів, сприяє створенню більш інклюзивного та підтримуючого освітнього середовища, а також знижує рівень професійного вигорання педагогів. Однак, реалізація такого партнерства на практиці часто стикається з низкою викликів, що потребують осмислення та пошуку ефективних шляхів їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему співпраці вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому просторі активно досліджували та продовжують досліджувати низка українських науковців. В основному, їхні праці зосереджені на вивченні теоретичних засад, практичних аспектів та розробці методичних рекомендацій для вдосконалення цієї співпраці. Дослідження охоплюють різні аспекти цієї взаємодії в контексті вітчизняної системи освіти. Зокрема, Колупаєва А.А. (Колупаєва, 2009), відомий український науковець у галузі інклюзивної освіти, звертала увагу на питання організації інклюзивного навчання, ролі педагогічних працівників, включаючи асистента вчителя, та особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі. Таранченко О.М., співавторка з А. А. Колупаєвою (Колупаєва, Таранченко, 2016) у багатьох навчально-методичних посібниках з інклюзивної освіти. Їхні роботи розглядають практичні аспекти роботи вчителя та асистента в інклюзивному класі. Лапін А.В. (Лапін, 2017) досліджує питання роботи асистента вчителя в інклюзивному освітньому закладі, його функції та необхідну підготовку. Є упорядником матеріалів конференцій з інклюзивного навчання, де також розглядаються аспекти партнерства. Софій Н.З., Найда Ю.М., Ярмошук С.В. (Софій, Найда, Ярмошук, 2012) та інші. Світлана Миронова досліджувала партнерство як провідний принцип забезпечення якості інклюзивного навчання. Її праці підкреслюють важливість взаємодії всіх учасників освітнього процесу, включаючи асистента вчителя, для досягнення позитивних результатів (Миронова, 2016). Д. М. Литвяк та Л. О. Зленко є авторами методичних рекомендацій "Співпраця вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі", де вони надають практичні поради щодо організації спільної роботи, роз-

поділу обов'язків та налагодження ефективної комунікації (Литвяк, Зленко, 2023). Також вагомий внесок роблять інші дослідники, які вивчають питання інклюзивної освіти, зокрема, професійну підготовку асистентів, психологічні аспекти їхньої взаємодії з учителями та учнями, а також моделі спільного викладання. Серед них можна виділити науковців з провідних педагогічних університетів та інститутів України. Ці дослідження допомагають формувати наукову базу для подальшого розвитку інклюзії, підвищення кваліфікації педагогів та створення ефективних команд для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Незважаючи на наявність низки досліджень щодо співпраці вчителя та асистента вчителя інклюзивного класу, шляхи налагодження ефективної їх ефективної взаємодії є лише побіжно висвітлені в українській науково-методичній літературі, що і зумовило наше звернення до даної проблеми.

Метою роботи є розкриття теоретико-методичних засад та визначення практичних шляхів налагодження ефективної партнерської взаємодії між учителем і асистентом вчителя в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзія в сучасній українській освіті відповідає суспільній потребі в новому типі педагога, який здатний працювати в умовах учнівського різноманіття і може забезпечити особливі освітні потреби кожного учня. Компетентності вчителя інклюзивного класу є багатограними та охоплюють професійні, соціальні та особистісні якості, необхідні для забезпечення якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх особливих потреб. Але на якому б високому рівні вчитель не володів відповідними компетентностями, гнучкий інклюзивний освітній процес вимагає підтримки для вчителя. Ключову роль у такій підтримці в інклюзивному класі відіграє асистент вчителя. Саме надання підтримки основному педагогу і є основною метою діяльності асистента вчителя. Лапін А.В. у своїй статті «Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі» стверджував: «учитель і асистент вчителя – це одна команда, у якій ролі мають розподілятися найбільш ефективним чином. Проте у свідомості учня лідером повинен залишатися вчитель. Асистент вчителя

повинен сприйматися як помічник педагога» (Лапін, 2014).

Законодавчо затверджено, що асистент вчителя «спільно з вчителями бере участь в організації освітнього процесу учня з особливими освітніми потребами», «забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу для учня з особливими освітніми потребами шляхом адаптації освітнього середовища, адаптації та / або модифікації навчальних матеріалів та підготовки індивідуальних завдань відповідно до індивідуальних особливостей розвитку учня з особливими освітніми потребами, його потреб та можливостей» (Примірне положення про команду, 2018). Основне завдання асистента вчителя – допомога вчителю в забезпеченні особистісно зорієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі (Заєркова, Трейтяк, 2016). Таким чином асистент вчителя не працює автономно. Його діяльність реалізується в тісній співпраці з вчителем інклюзивного класу. Асистент та вчитель – одна команда, що працює на поставлену ціль, а саме, на всебічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами. Кожен із них виконує свої обов'язки та функції, але мета в них одна (Литвяк, Зленко, 2023).

Співпрацю вчителя та асистента вчителя можна визначити як партнерську взаємодію двох педагогічних фахівців, які спільно планують, організовують і реалізують освітній процес, щоб забезпечити успішне навчання та соціалізацію всіх учнів, особливо дітей з особливими освітніми потребами.

В основі успішної співпраці вчителя та асистента вчителя лежать кілька ключових принципів:

1. Рівноправність та взаємна повага є наріжним каменем, що передбачає визнання професійної компетентності та цінності внеску кожного педагога.

2. Чітке визначення ролей, обов'язків та зон відповідальності допомагає уникнути дублювання функцій та непорозумінь, забезпечуючи ефективний розподіл завдань.

3. Спільне бачення цілей інклюзивної освіти та індивідуальних потреб учнів об'єднує зусилля педагогів навколо спільної мети – забезпечення найкращих освітніх можливостей для кожної дитини.

4. Відкрита, регулярна та конструктивна комунікація є необхідною для обміну інформа-

цією, обговорення проблем, пошуку спільних рішень та підтримки позитивної робочої атмосфери.

Ефективна співпраця починається зі спільного планування освітнього процесу. Виділення достатнього часу для спільного планування навчальних занять, розробки адаптацій та модифікацій навчальних матеріалів є особливо важливим. У цьому контексті особливого значення набуває розробка індивідуальної програми розвитку (ІПР) в тісній співпраці з асистентом вчителя, батьками та іншими фахівцями. Спільне планування передбачає використання різних форм співпраці, таких як регулярні зустрічі, обговорення навчальних стратегій, обмін ідеями та навчальними матеріалами. Важливою є також гнучкість та адаптивність планування, що дозволяє оперативно реагувати на динамічні потреби учнів та вносити необхідні корективи в освітній процес.

Під час навчального заняття співпраця вчителя та асистента вчителя виявляється в гнучкому розподілі ролей та відповідальностей. Залежно від потреб учнів та завдань уроку, асистент може виконувати різноманітні функції: надавати індивідуальну підтримку учням з ООП, працювати з малими групами, допомагати в організації навчальної діяльності, спостерігати за поведінкою учнів та надавати вчителю оперативну інформацію. Застосування різних форм спільного викладання, таких як паралельне навчання, станції, альтернативне навчання, підтримка малих груп та індивідуальна допомога, дозволяє максимально задовольнити освітні потреби кожного учня. Спільне викладання – це така організація навчання в класі, коли спеціалісти (вчитель та спеціальний педагог чи асистент учителя) разом здійснюють викладання в єдиному фізичному просторі (класі), у різноманітній за складом групі учнів, серед яких є діти з особливими освітніми потребами. Цей спосіб викладання використовується як для задоволення потреб окремих учнів, так і для покращення ефективності викладання в цілому для всіх школярів (Софій, 2015, с. 6).

Забезпечення ефективної комунікації між вчителем та асистентом під час уроку (як вербальної, так і невербальної) сприяє злагодженій роботі та оперативному реагуванню на потреби учнів. Важливим є також створення атмос-

фери співпраці та взаємопідтримки між усіма учнями класу, де асистент вчителя може виступати модератором та фасилітатором.

Співпраця вчителя та асистента вчителя є невід'ємним і на етапі спостереження за навчальним та соціальним розвитком учнів та оцінювання їхніх досягнень. Систематичне спільне спостереження дозволяє отримати більш повну та об'єктивну картину прогресу кожного учня, виявити потенційні труднощі та потреби. Використання різноманітних методів оцінювання, адаптованих до індивідуальних потреб учнів, є важливим для забезпечення справедливості та об'єктивності. Спільний аналіз даних спостережень та результатів оцінювання є основою для коригування навчальних стратегій та планів підтримки. Залучення асистента вчителя до процесу зворотного зв'язку з учнями та батьками сприяє більш повній та всебічній комунікації щодо навчальних досягнень та подальших кроків.

На шляху до ефективної співпраці вчителя та асистента вчителя існує низка потенційних бар'єрів:

- *недостатня чіткість ролей і обов'язків* (відсутність ясного розподілу функцій між учителем та асистентом може призводити до дублювання завдань або конфліктів у процесі роботи. Непорозуміння щодо того, хто відповідає за певні аспекти навчання чи підтримки учнів).

- *недостатній рівень підготовки* (асистент вчителя може мати обмежені знання про інклюзивну освіту, особливості роботи з дітьми з особливими потребами чи методи адаптації навчального процесу, учитель може не мати достатнього досвіду чи підготовки для ефективної координації роботи з асистентом).

- *комунікативні бар'єри* (недостатня комунікація між учителем та асистентом, що ускладнює узгодження дій і планування уроків, відсутність регулярних зустрічей чи обговорень для оцінки прогресу учнів і коригування стратегій).

- *різниця в професійному досвіді та поглядах* (розбіжності в підходах до навчання чи дисципліни через різні рівні досвіду чи професійні переконання, можлива недооцінка ролі асистента вчителем або, навпаки, надмірне покладання на асистента всіх завдань, пов'язаних з учнями з особливими потребами).

- *обмежені ресурси та підтримка* (недостатнє забезпечення навчальними матеріалами, спеціальним обладнанням чи доступом до професійного розвитку, обмежений час для спільного планування чи координації через перевантаженість робочого графіку).

- *соціально-психологічні бар'єри* (відсутність взаємної довіри чи поваги між учителем і асистентом, стереотипи чи упередження щодо ролі асистента як менш кваліфікованого фахівця).

- *організаційні обмеження* (недостатня підтримка з боку адміністрації школи (наприклад, відсутність чітких інструкцій чи політики щодо співпраці), неритмічна присутність асистента в класі через обмежене фінансування чи часткову зайнятість).

Ефективна співпраця вимагає постійного розвитку професійної компетентності як вчителів, так і асистентів. Необхідною є спеціалізована підготовка з питань інклюзивної освіти, особливостей розвитку дітей з ООП та стратегій ефективної співпраці. Організація спільних тренінгів, семінарів та майстер-класів для вчителів та асистентів сприяє формуванню спільного розуміння інклюзивних підходів та розвитку навичок командної роботи. Створення сприятливих умов для регулярної комунікації та обміну досвідом на рівні закладу освіти, а також забезпечення методичної та адміністративної підтримки партнерських команд є важливими факторами успіху.

Перспективні напрямки розвитку партнерської взаємодії вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому просторі базуються на сучасних дослідженнях і практиках, спрямованих на подолання бар'єрів, посилення командної роботи та покращення результатів для учнів з особливими освітніми потребами. Ці напрямки включають як теоретичні, так і практичні аспекти, з акцентом на підготовку, комунікацію та системну підтримку.

На наш погляд, ключовими перспективними напрямками налагодження і розвитку ефективної співпраці вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі можна визначити наступні.

По перше, удосконалення професійної підготовки та спільного навчання. Розробка спеціалізованих тренінгів і програм підвищення кваліфікації, де вчителі та асистенти навчаються разом, фокусуючись на інклюзивних практи-

ках, адаптації матеріалів і використанні технологій (наприклад, програм для підтримки учнів з освітніми труднощами). Це включає менторство та лідерські можливості для асистентів, щоб вони відчували себе повноправними партнерами. Необхідною є інтеграція таких програм у систему освіти, з акцентом на постійний професійний розвиток для подолання низької психологічної та методичної готовності.

По друге, чітке визначення ролей, обов'язків і правил взаємодії. Встановлення паритетних відносин через чіткий розподіл функцій: вчитель керує загальним процесом, а асистент забезпечує індивідуальний супровід. Це передбачає створення посадових інструкцій, правил конфіденційності та компромісів для уникнення конфліктів. Розробка методичного забезпечення (посібників, чек-листів) для узгодження ролей на всіх етапах сприятиме ефективності співпраці.

По третє, покращення комунікації та командної культури. Введення регулярних зустрічей, щоденних обговорень і використання цифрових інструментів (наприклад, Trello чи Google Workspace) для планування уроків, обміну спостереженнями та оцінки прогресу учнів. Формування культури взаємоповаги, довіри та відкритості, з акцентом на інклюзивну шкільну атмосферу, де асистенти відчують підтримку. Це включає подолання бар'єрів, таких як брак часу, через структурні зміни в розкладі.

Наступним шляхом є розвиток міжособистісних факторів і психологічної підтримки. Фокус на побудові довіри, поваги та відчуття комфорту через відкритий діалог, визнання внеску асистентів і вирішення особистих несумісностей, що може бути реалізовано через інтеграцію психологічних тренінгів для команд, щоб запобігти вигоранню та підвищити самооцінку, з урахуванням впливу на учнів (покращення академічних і соціальних результатів).

Адвокація системних змін і політики є важливою оскільки забезпечує лобіювання фінансування для спільного планування, справедливої оплати асистентів і кар'єрного зростання. Це включає зміни в нормативно-правовій базі

для забезпечення стабільності та ресурсів. Створення шляхів кар'єрного розвитку для асистентів, подолання суспільних стереотипів щодо інклюзії та оцінка ефективності партнерства через дані про учнівські досягнення.

Важливим є проведення подальших досліджень щодо впливу співпраці на учнів і медіаторів успіху, з фокусом на структуровані підходи до інклюзії та розробка інструментів для рефлексії та еволюції практик, таких як чек-листи для оцінки ролей і комунікації, з метою постійного вдосконалення.

Ці напрямки сприяють переходу від традиційної ієрархії до справжнього партнерства, де вчитель і асистент виступають як рівноправні члени команди, що в кінцевому підсумку підвищує якість інклюзивної освіти. Реалізація вимагає підтримки на рівні школи, держави та суспільства, з урахуванням локального контексту, наприклад, в Україні, де акцент робиться на методичному забезпеченні та подоланні нормативних прогалин.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, співпраця вчителя та асистента вчителя є не просто бажаним, а необхідним елементом успішної інклюзивної освіти. Ефективна взаємодія, що базується на взаємній повазі, чіткому розподілі ролей, спільному плануванні та постійній комунікації, є потужним інструментом для забезпечення якісної та доступної освіти для всіх учнів, особливо для дітей з особливими освітніми потребами. Інвестиції в розвиток професійної компетентності педагогів та створення сприятливих умов для їхньої партнерської взаємодії є ключовим кроком на шляху до побудови справді інклюзивного освітнього простору, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал.

Перспективи подальших досліджень мають бути зосереджені на вивченні глибших аспектів співпраці вчителя та асистента вчителя інклюзивного класу та її впливу на освітні результати. Дослідження мають перейти від констатації важливості співпраці до аналізу її ефективності в різних контекстах і умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. А. А. Колупаєва. К.: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: навчально-методичний посібник. А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. К.: ТОВ «Видавничий дім «Слово»», 2016. 160 с.

3. Лапін А. В. Асистент вчителя в інклюзивному освітньому закладі: навчально-методичний посібник. А. В. Лапін. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 144 с.
4. Софій Н. З., Найда Ю. М., Ярмошук С. В. Інклюзивна освіта: навчально-методичний посібник. За ред. Н. З. Софій. К.: Ліра. К, 2012. 308 с.
5. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. С.П.Миронова. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.
6. Співпраця вчителя та асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі: [методичні рекомендації]. Литвяк Д.М., Зленко Л.О. Чернівці: ЧОППО, 2023. – 66 с.
7. Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (Дата звернення 27.09.2025)
8. Заєркова Н. В., Трейт'як А. О. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnyk dlya pedahohiv i bat'kiv. Київ, 2016. 68 с.
9. Лапін А.В. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: [наук.-метод. зб.]. Київ, 2014. Вип. 5., 225 с.
10. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. Укладач – Софій Н. З. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.

REFERENCES:

1. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektivy* [Inclusive education: Realities and prospects]. Sammit-Knyha [in Ukrainian].
2. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inklyuzyvna osvita: vid osnov do praktyky: Navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Inclusive education: From fundamentals to practice: A textbook-methodological guide]. Vydavnychy dim «Slovo» [in Ukrainian].
3. Lapin, A. V. (2017). *Asystent vchytelya v inklyuzyvnomu osvith'omu zakladi: Navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Teacher's assistant in an inclusive educational institution: A textbook-methodological guide]. Osnova [in Ukrainian].
4. Sofiy, N. Z., Naida, Yu. M., & Yarmoshchuk, S. V. (2012). *Inklyuzyvna osvita: Navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Inclusive education: A textbook-methodological guide]. Lira-K [in Ukrainian].
5. Myronova, S. P. (2016). *Pedahohika inklyuzyvnoi osvity: Navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Pedagogy of inclusive education: A textbook-methodological guide]. Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University [in Ukrainian].
6. Lytviak, D. M., & Zlenko, L. O. (2023). *Spivpratsya vchytelya ta asystenta vchytelya v inklyuzyvnomu osvith'omu seredovyshchi* (Methodychni rekomendatsii) [Cooperation between a teacher and a teacher's assistant in an inclusive educational environment (Methodological recommendations)]. ChOIPPO [in Ukrainian].
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018). *Pro zatverdzhennya Prymirnoho polozhennya pro komandu psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladi zahal'noi seredn'oi ta doshkil'noi osvity* [On the approval of the model regulation on the psycho-pedagogical support team for a child with special educational needs in a general secondary and preschool education institution] (Order No. 609). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (accessed: 27.09.2025) [in Ukrainian].
8. Zaierkova, N. V., & Treitiak, A. O. (2016). *Inklyuzyvna osvita vid A do Ya: Poradnyk dlya pedahohiv i bat'kiv* [Inclusive education from A to Z: A guide for teachers and parents] [in Ukrainian].
9. Lapin, A. V. (2014). *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy: nauk.-metod. zb.* [Education for people with special needs: Ways of development: A collection of scientific and methodological papers] (Vol. 5) [in Ukrainian].
10. Sofiy, N. Z. (Comp.). (2015). *Spil'ne vykladannya v inklyuzyvnomu klasi: metod. materialy* [Co-teaching in an inclusive classroom: Methodological materials]. Vydavnychy dim "Pleiady" [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025
 Дата публікації: 19.12.2025